31 Δεκεμβρίου 2015

Έθιμα της Πρωτοχρονιάς

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Φωτο:newpost.gr

Πρωτοχρονιά, πρώτη γιορτή του έτους, πρώτη μέρα της νέας χρονιάς, που μέσα από τις ευχές που ανταλλάσσουμε και τα έθιμα που τηρούμε, προσπαθούμε να

εξευμενίσουμε και να κερδίσουμε την καλή τύχη, την καλή υγεία και την ευημερία. Ας δούμε τα έθιμα της Πρωτοχρονιάς και πώς τα τηρούν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Ανήμερα της Πρωτοχρονιάς γιορτάζεται η μνήμη του Αγίου Βασιλείου, που είναι ένας από τους μεγαλύτερους πατέρες της εκκλησίας. Για το λαό, ο Άγιος Βασίλης αντιπροσωπεύει το πνεύμα του καινούργιου χρόνου.

Ο Άγιος Βασίλης και η Βασιλόπιτα

Πρέπει να αναφέρουμε ότι για τους Έλληνες, ο Άγιος Βασίλης ή (Άγιος Βασίλειος Καισαρείας), από θρησκευτική άποψη δεν είναι ο ίδιος με το «δυτικό» Αϊ Βασίλη, τον καλοσυνάτο γέρο με τη λευκή γενειάδα και τα κόκκινα ρούχα, που φέρνει δώρα στα παιδιά. Οι ελληνικές παραδόσεις τον θέλουν ως ζευγολάτη που γυρίζει και ευλογεί τα χωράφια ή ως οδοιπόρο ή μάντη.

Μία παράδοση της Κωνσταντινούπολης λέει τα εξής: Όταν ο άγιος Βασίλειος ήταν Επίσκοπος στην Καισαρεία, ο Έπαρχος της Καππαδοκίας πήγε με σκληρές διαθέσεις να εισπράξει φόρους.

Οι κάτοικοι φοβισμένοι ζήτησαν την προστασία του ποιμενάρχη τους. «Σας ζητάω αμέσως, τους είπε εκείνος, να μου φέρει ο καθένας ό,τι πολύτιμο αντικείμενο έχει». Μάζεψαν πολλά δώρα και βγήκαν μαζί με το Δεσπότη τους οι κάτοικοι της Καισαρείας να προϋπαντήσουν τον Έπαρχο. Ήταν όμως τέτοια η εμφάνιση και η πειθώ του Μεγάλου Βασιλείου, που ο Έπαρχος καταπραΰνθηκε χωρίς να θελήσει να πάρει τα δώρα. Γύρισαν πίσω χαρούμενοι κι ο άγιος Βασίλειος πήρε να τους ξαναδώσει τα πολύτιμα αντικείμενά τους. Ο χωρισμός όμως ήταν δύσκολος γιατί είχαν προσφέρει πολλά όμοια αντικείμενα, δηλαδή δαχτυλίδια, νομίσματα κ.ά.

Ο Βασίλειος τότε σκέφθηκε ένα θαυματουργό τρόπο: Διέταξε να κατασκευασθούν το απόγευμα του Σαββάτου μικρές πίτες και μέσα σε καθεμιά τοποθέτησε από ένα χρυσό νόμισμα ή κόσμημα. Την επόμενη μέρα έδωσε από μία σε κάθε Χριστιανό. Και τότε έγινε το θαύμα! Μέσα στην πίτα του βρήκε ο καθένας ό,τι είχε προσφέρει!

Από τότε, λέει η παράδοση, κάθε χρόνο, στη γιορτή του αγίου Βασιλείου, κάνουμε κι εμείς πίτες και βάζουμε μέσα νομίσματα.

Η Βασιλόπιτα με το Φλουρί

Το κόψιμο της βασιλόπιτας είναι από τα ελάχιστα αρχέγονα έθιμα που επιβιώνουν. Στα Κρόνια (εορτή του θεού Κρόνου, που λατρεύονταν στην Ελλάδα και στα Σατουρνάλια -saturnalia) της Ρώμης, έφτιαχναν γλυκά και πίττες, μέσα στα οποία έβαζαν νομίσματα και σε όποιον τύχαινε το κομμάτι, ήταν ο τυχερός της παρέας…

Η ορθόδοξη παράδοση συνέδεσε το ίδιο έθιμο με τη Βασιλόπιτα. Έτσι την παραμονή της Πρωτοχρονιάς, με την αλλαγή του χρόνου, κόβεται η βασιλόπιτα. Όταν έρθει η ώρα για το κόψιμο της πίτα. Εκείνος στον οποίο θα «πέσει» το φλουρί θεωρείται τυχερός και ευνοούμενος.

Η βασιλόπιτα συναντάται σε αρκετές παραλλαγές, κυρίως στον τρόπο

παρασκευής. Την ώρα κοπής συγκεντρώνεται όλη η οικογένεια.
Ο αρχηγός της οικογένειας αρχίζει με επισημότητα το κόψιμο της πίτας. Πρώτο κομμάτι του Χριστού, μετά του σπιτιού, κι ύστερα των παρευρισκόμενων.

Το σπάσιμο του ροδιού στην Πελοπόννησο
Σύμφωνα με το έθιμο, την ώρα που αλλάζει ο χρόνος ένα ρόδι πρέπει να πεταχτεί στην εξώπορτα του σπιτιού με σκοπό να σπάσει σε πολλά κομμάτια.
Ως σύμβολο γονιμότητας, αφθονίας και καλοτυχίας, το ρόδι σπάει στην πόρτα του σπιτιού ώστε να τα φέρει όλα δεξιά και καλότυχα.

Παραλλαγή του εθίμου: Το πρωί της Πρωτοχρονιάς η οικογένεια πηγαίνει στην εκκλησία και ο νοικοκύρης κρατάει στην τσέπη του ένα ρόδι για να το λειτουργήσει.
Γυρνώντας σπίτι, πρέπει να χτυπήσει το κουδούνι της εξώπορτας -δεν κάνει να ανοίξει ο ίδιος με το κλειδί του- και έτσι να είναι ο πρώτος που θα μπει στο σπίτι, για να κάνει το καλό ποδαρικό με το ρόδι στο χέρι.
Μπαίνοντας μέσα, με το δεξί, σπάει το ρόδι πίσω από την εξώπορτα, το ρίχνει δηλαδή κάτω με δύναμη, για να σπάσει και να πεταχτούν οι ρώγες του παντού, και ταυτόχρονα λέει: «Με υγεία, ευτυχία και χαρά το νέο έτος κι όσες ρώγες έχει το ρόδι τόσες λίρες να έχει η τσέπη μας όλη τη χρονιά».
Τα παιδιά μαζεμένα γύρω γύρω κοιτάζουν αν οι ρώγες είναι τραγανές και κατακόκκινες. Όσο γερές κι όμορφες είναι οι ρώγες τόσο χαρούμενες κι ευλογημένες θα είναι οι μέρες που φέρνει μαζί του ο νέος χρόνος.

Το γεύμα της παραμονής
Είναι ένα έθιμο που διατηρείται μέχρι και σήμερα, έχοντας πάρει όμως έναν πιο κοσμικό χαρακτήρα. Στην παλιά Αθήνα περίμεναν τον Αϊ-Βασίλη από το βράδυ της παραμονής με ορθάνοιχτες τις πόρτες των σπιτιών τους.
Επειδή όμως θα ήταν κουρασμένος και πεινασμένος από το μακρινό ταξίδι του, έστρωναν το πιο πλούσιο τραπέζι τους με τα πιο εκλεκτά εδέσματα για να τον φιλοξενήσουν. Τα μεσάνυχτα έσβηναν τις λάμπες τους κι έδιωχναν με γιουχαΐσματα τον παλιό χρόνο, πετώντας πίσω του ένα παλιοπάπουτσο.
Στις μέρες μας το έθιμο στις πόλεις τηρείται κάπως απλοποιημένο (πάντα στρώνεται το βράδυ της παραμονής το πιο πλούσιο τραπέζι της χρονιάς και σβήνουμε τα φώτα προκειμένου να υποδεχτούμε το νέο χρόνο), ενώ στην επαρχία ακολουθούν πιο πιστά το έθιμο.

Το Ποδαρικό
Πολλοί άνθρωποι είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί ακόμα και σήμερα ποιος θα κάνει ποδαρικό στο σπίτι τους, δηλαδή ποιος θα μπει πρώτος στο σπίτι τους τον καινούριο χρόνο.
"Έτσι, από την παραμονή λένε σε κάποιο δικό τους άνθρωπο, που τον θεωρούν καλότυχο και γουρλή, να έρθει την Πρωτοχρονιά να τους κάνει ποδαρικό. Πολλές φορές προτιμούν ένα μικρό παιδί για να κάνει ποδαρικό, γιατί τα παιδιά είναι αθώα και στην καρδιά τους δεν υπάρχει η ζήλια και η κακία.

Η Καλή Χέρα
Συνηθίζεται να δίνεται ένα χρηματικό ποσό σαν δώρο σε παιδιά που θα επισκεφτούν κάποιο σπίτι την Πρωτοχρονιά. Συνήθως πρόκειται για τα εγγόνια ή τα ανίψια.

Μερικές δεκαετίες παλιότερα, η «καλή χέρα» ήταν το μόνο δώρο που έπαιρναν τα παιδιά την Πρωτοχρονιά και σε πολλές περιπτώσεις ήταν απλά ένα κέρασμα μια κι ούτε χρήματα υπήρχαν πολλά, αλλά ούτε μαγαζιά με παιγνίδια.

Κρεμμύδα για Γούρι

Πρόκειται για αρχαίο έθιμο καλοτυχίας που αναφέρεται ήδη από τον 6 ο αιώνα π.Χ., αλλά σήμερα τείνει να εγκαταλειφθεί.
Το σκυλοκρέμμυδο ή κρεμμύδα (Scilla maritima) είναι συνηθισμένο φυτό στην Κρήτη.
Φυτρώνει άγριο και μοιάζει με μεγάλο κρεμμύδι. Ακόμα και να το βγάλεις απ" τη γη και να το κρεμάσεις, δεν παύει να βγάζει νέα φύλλα και άνθη.
Ο λαός πιστεύει ότι αυτή τη μεγάλη ζωτική του δύναμη μπορεί να τη μεταδώσει σε έμψυχα και άψυχα, γι" αυτό την Πρωτοχρονιά κρεμούν σκυλοκρέμμυδο στα σπίτια τους.

Οι καλικάτζαροι

Το Δωδεκαήμερο βαστάει από τις 25 Δεκεμβρίου , ημέρα των Χριστουγέννων, μέχρι τις 5 Ιανουαρίου, παραμονή των Φώτων.
Λέγανε οι γιαγιάδες τα παλιά χρόνια στα εγγονάκια τους για να κάθονταν ήσυχα ότι κάθε νύχτα του Δωδεκαήμερου στους δρόμους του χωριού και στα χαλάσματα κυκλοφορούσαν οι Καλικάντζαροι.
Μα τι ήταν αυτοί οι καλικάντζαροι;
Είναι αερικά, λέγανε οι γιαγιάδες πιο παλιά. Ο λαός μας τους βλέπει σαν κάτι μαυριδερά, ψηλά και ξερακιανά όντα που χορεύουνε και σαλταπηδούνε. Όλο το χρόνο βρίσκονται κάτω από τη Γη, στον κάτω κόσμο και ζηλεύουνε τον απάνω κόσμο.

Όλο το χρόνο βρίσκονταν κάτω από τη γη, στον κάτω κόσμο και ζήλευαν τον απάνω κόσμο. Γι΄ αυτό λοιπόν, άλλοι με πριόνια, άλλοι με τσεκούρια κι άλλοι με μπαλντάδες έβαζαν όλη τη δύναμή τους να κόψουν τους στύλους, που πάνω σε αυτή στηριζόταν η γη και να την κάνουνε να βουλιάξει.
Όταν έφτανε το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων, από φόβο μη βουλιάξει η γη και τους πλακώσει, έφευγαν κι ανέβαιναν στον απάνω κόσμο, στη γη, για να τυραννήσουν τους ανθρώπους που θα έβρισκαν μπροστά τους.
Έτσι λοιπόν οι καλικάντζαροι το Δωδεκαήμερο γύριζαν στους δρόμους , ανέβαιναν στα κεραμίδια και καμιά φορά, όπως λέγανε, έμπαιναν από την καμινάδα του

τζακιού σε σπίτια που δεν τα είχαν θυμιατίσει οι νοικοκυραίοι τους.
Γι’ αυτό, για καλό και για κακό, εκείνες τις ημέρες φροντίζανε να φράζουν τις τρύπες των τζακιών με πανιά. Ακόμα καίγανε λιβάνι σε θυμιατό κοντά στο τζάκι, γιατί οι καλικάντζαροι δεν άντεχαν αυτή τη μυρωδιά.

Τα καρκατζόλια στα χωριά της Έξω Μάνης
«Τις λιγοστές ώρες που μέναμε το βράδυ στο μαγειρειό, κοντά στην αναμμένη φωτογονία, πνιγμένοι στον καπνό, ακούγαμε τις κυράδες μας, να μας λένε για τα καρκατζόλια (καλικαντζάρους), που ήταν λέει κάτι μαγαρισμένα δαιμονικά.
Όλο το χρόνο ζούσαν κάτω από τη Γη και προσπαθούσαν να κόψουν το τεράστιο δέντρο που την κράταγε με όλες τις πολιτείες και τα Χωριά της. Ήθελαν να την δουν να γκρεμίζεται στο χάος και να γελάνε.
Παραμονές όμως Χριστουγέννων άφηναν το κόψιμο του δέντρου και ανέβαιναν πάνω στη Γη, για να πειράξουν τους ανθρώπους, γιορτές μέρες που έρχονταν, μαγαρίζοντας τα φαγητά και τα γλυκά τους.
Έμεναν μέχρι την Πρωτάγιαση, που αγιάζονταν τα νερά. Τότε έλεγαν γεμάτα τρόμο: «Φύγετε να φύγουμε, γιατί έρχετ” ο τουρλόπαπας με την αγιαστούρα του και με τη βρεχτούρα του», και έφευγαν.
Στο μεταξύ το μισοκομμένο δέντρο είχε θρέψει, και οι κουτούτσικοι καλικάντζαροι πολέμαγαν πάλι από την αρχή και πάλι το άφηναν μισοκομμένο τα ερχόμενα Χριστούγεννα. Έτσι η γη έμενε και θα μένει στη θέση της.»

Επτάνησα
Στα όμορφα Επτάνησα, ανάμεσα στο Ιόνιο πέλαγος και την Αδριατική θάλασσα, οι άνθρωποι χαίρονται με ξεχωριστό τρόπο τις ημέρες του Δωδεκαημέρου. Οι άνθρωποι γιορτάζουν πηγαίνοντας στην εκκλησία, τρώγοντας, πίνοντας, τραγουδώντας αλλά και κάνοντας αστεία ο ένας στον άλλο.

Οι Κολώνιες
Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς το βράδυ οι κάτοικοι της πόλης γεμάτοι χαρά για τον ερχομό του Νέου Χρόνου κατεβαίνουν στο δρόμο κρατώντας μπουκάλια με κολώνια και ραίνουν ο ένας τον άλλο τραγουδώντας:
Ήρθαμε με ρόδα και με ανθούς
να σας ειπούμε Χρόνους Πολλούς.
Και η τελευταία ευχή του χρόνου που ανταλλάσσουν είναι «Καλή Αποκοπή» δηλαδή «με το καλό να αποχωριστούμε τον παλιό το χρόνο».

«Πάλιν ακούσατε άρχοντες
πάλι να σας ειπούμε
Ότι και αύριο εστί
ανάγκη να χαρούμε

και να πανηγυρίζομεν
περιτομήν Κυρίου,
την εορτήν του Μάκαρος
Μεγάλου Βασιλείου».
Από το βιβλίο της Αγγελικής Θ. Μαστρομιχαλάκη, Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Φώτα

Αγιοβασιλίτσα (ασκυνοκάρα)
Την Παραμονή της πρωτοχρονιάς οι Κεφαλλονίτες ψάχνουν στους αγρούς για αγιοβασιλίτσες ή ασκυνοκάρες όπως τις λένε- και τις φυλάνε όλο το χρόνο σπίτι τους για προστασία, υγεία και καλή τύχη.

Αθήνα
«Οι παλιοί Αθηναίοι περίμεναν τον Αϊ Βασίλη από το βράδυ της παραμονής με ολάνοιχτες τις πόρτες των σπιτιών τους και επειδή σύμφωνα με την παράδοση, θα ήταν... κουρασμένος και πεινασμένος από το μακρινό ταξίδι του, έστρωναν ένα μεγάλο τραπέζι και το φόρτωναν με τα πιο εκλεκτά γλυκίσματα και φαγητά για να τον φιλοξενήσουν... γύρω από το τραπέζι αυτό μαζευόταν το βράδυ της παραμονής όλη η οικογένεια και περίμενε για ν΄ αρχίσει το φαγοπότι. ..... Τα μεσάνυχτα έσβηναν τις λάμπες τους κι έδιωχναν με γιουχαΐσματα τον παλιό χρόνο, πετώντας πίσω του(!) στο δρόμο ένα παλιοπάπουτσο. » [Μιχ. Κ. Τσώλης, Γιορτές της Ρωμηοσύνης] Τα παιδιά κρεμούν, την παραμονή της πρωτοχρονιάς, τα παπούτσια και τις κάλτσες τους στα παράθυρα ή στο τζάκι περιμένοντας να περάσει ο Αϊ Βασίλης να τα γεμίσει δώρα.

Κυκλάδες
Στις Κυκλάδες θεωρούν καλό οιωνό να φυσάει βοριάς την πρωτοχρονιά. Επίσης θεωρούν καλό σημάδι αν έρθει στην αυλή τους περιστέρι τη μέρα αυτή. Αν όμως πετάξει πάνω από το σπιτικό τους κοράκι τους βάζει σε σκέψεις μελαγχολικές ότι τάχα τους περιμένουν συμφορές...
Σε μερικά χωριά όταν πλένονται το πρωί της Πρωτοχρονιάς αγγίζουν το πρόσωπό τους μ΄ ένα κομμάτι σίδερο, για να είναι όλο το χρόνο... «σιδερένιοι».
Με την Πρωτοχρονιά είναι συνδεδεμένες και πολλές προλήψεις. Τη μέρα αυτή αποφεύγουν να πληρώνουν χρέος, να δανείσουν λεφτά, να δουλέψουν ή να δώσουν φωτιά. Όλα αυτά ξεκινούν από την προληπτική σκέψη: ό,τι κάνει και πάθει κανείς αυτή τη μέρα θα εξακολουθεί να συμβαίνει όλο το χρόνο !

Πυροτεχνήματα την Πρωτοχρονιά
Τα τελευταία χρόνια έχουν καθιερωθεί τα πυροτεχνήματα στις κεντρικές πλατείες των πόλεων. Είναι με ευθύνη και διοργάνωση των δημοτικών αρχών που επίσης φροντίζουν για τον γιορταστικό στολισμό των πόλεων, αλλά και τη διοργάνωση

μουσικών εκδηλώσεων για την παραμονή της Πρωτοχρονιάς.